

۹۴ / ۲۱

دانشکده کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته مهندسی اقتصاد کشاورزی

اثر توزیع در آمد بر الگوی مصرف خانوارهای شهری و روستایی
ایران: کاربرد مدل سیستم تقاضای تقریباً ایده آل - درجه ۲

توسط:

محمد رضا غریب نواز

استاد راهنما:

دکتر محمد بخشوده

۱۳۸۶ / ۹ / ۲۵

شهریور ماه ۱۳۸۶

۹۴ ۱۳۱

به نام خدا

اثر توزیع درآمد بر الگوی مصرف خانوارهای شهری و روستایی ایران: کاربرد مدل سیستم تقاضای تقریباً
ایده آل - درجه ۲

به وسیله‌ی:

محمد رضا غریب نواز

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه
کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

اقتصاد کشاورزی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: .....
دکتر محمد بخشوده، دانشیار بخش اقتصاد کشاورزی (رئیس کمیته)
دکتر بهاءالدین نجفی، استاد بخش اقتصاد کشاورزی
دکتر منصور زیبایی، استادیار بخش اقتصاد کشاورزی
دکتر عبدالکریم اسماعیلی، استادیار بخش اقتصاد کشاورزی

شهریور ۱۳۸۶

از ابتدای این سفر سرد، در بن بست‌های بی حساب، در حرف‌های بی جواب، در لحظه‌هایی که

نمی‌دانستم کدامین دست بی ادعا دستم را می‌گیرد.

اگر در این در بدری، نبودی **مادر**

اگر در این همه گذشتن‌های آب از سر، نبودی پدر

چگونه مشق‌های خط خورده‌ام اعتبار می‌یافت

و من باز هم از ریسمان‌های سیاه و سفید می‌ترسم، حال که تا این جا رسیده‌ام اعتراف می‌کنم

این همه را مدیون دست‌های زحمت‌کش پدر و نفس‌های پر مهر مادرم می‌دانم

فانوس نگاهتان تنها چراغ تاریکی این کوچه‌های بی انتهاست

و دعای پر خیر شما در پرواز من برای رسیدن به فرداهاست

و اکنون این بهانه‌ای است کوچک برای

تقدیم به همسر صبور و نازنینم

پدر و مادر عزیزتر از جانم، خواهران و برادران عزیز و آنان که دوستشان دارم. تا به این بهانه

ذره‌ای از صداقت‌هایشان را جبران کنم

باشد که خورشید مهرشان در پرتو خورشید حق، همواره مستدام باشد.

ان شاء...

سپاسگزاری

سپاس و ستایش اهورا را سزد، خداوند و مهتر و آفریدگار جهان و جهانیان خداوندگاری که سخنوران در ستودن او بمانند و شمارگان شمردن نعمت‌های الهی او ندانند و کوشندگان حق او را گزاردن نتوانند.

پروردگاری که برتر است به قدرت و نزدیک است از جهت عطا و نعمت، بخشنده‌ی غنیمت فزون از حاجت و زداینده هر بلا و نکبت. و معبودی که محمد امین (ص) را برانگیخت با نور رخشا و برهان هویدا و راه پیدا و کتاب راهنما و خاندانی از سلاله‌ی اتقیاء.

هم او را می‌ستاییم که کرم خویش را شامل حال ما، رسیدن به معشوق را عشق ما، معرفت وسیله‌ی آن، حیات را از بهر زیستن و زیستن را گاه کمال و تعالی ما قرار داد. چرا که جهالت سخت است و رذالت، برآمده از آن و معرفت شیرین و شهادت زاینده آن.

بی شک این پژوهش بدون یاری و مدد بسیاری از سروران و دوستان گرانقدر، به نتیجه مطلوب نمی‌رسید. از این رو به پاس کلام اهورائی من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق بر خود لازم می‌دانم تا از مساعدت‌ها و راهنمایی استاد راهنمای دانشمندم جناب آقای دکتر محمد بخشوده که همواره در مراحل مختلف این پژوهش صبورانه مرا از کمک‌های ارزنده‌ی خویش بهره‌مند ساختند تشکر و قدردانی می‌کنم. از اساتید خوب و فرزانه آقای دکتر بهاء‌الدین نجفی، منصور زیبایی و دکتر عبدالکریم اسماعیلی که در انجام این پژوهش مرا یاری نمودند سپاسگزارم.

از دوستان بسیار عزیزم آقایان حمید رضا واعظی آشتیانی، امیر دادرس مقدم، مسعود سکوت، غلامحسین پیروش، زکریا فرج‌زاده، سیدحبیب‌الله موسوی، محمدرضا علوی مقدم، علی مداحیان و همه کسانی که در طول این دوره لحظه‌های زیبا و فراموش نشدنی را با ایشان تجربه کردم، تشکر می‌نمایم و از درگاه خداوند برای کلیه این سروران بزرگوار آرزوی سلامتی و توفیق روزافزون دارم.

چکیده

اثر توزیع درآمد بر الگوی مصرف خانوارهای شهری و روستایی ایران: کاربرد مدل سیستم تقاضای تقریباً ایده آل - درجه ۲

به وسیله‌ی:

محمد رضا غریب نواز

هدف عمده در تحقیق حاضر بررسی وضعیت توزیع درآمد در میان دهک های درآمدی خانوارهای روستایی و شهری ایران، و سنجش اثر توزیع درآمد بر الگوی مصرف خانوارهای روستایی و شهری، با استفاده از مدل سیستم تقاضای تقریباً ایده آل - درجه ۲، است. برای رسیدن به اهداف مطالعه از داده‌های جمع‌آوری شده در قالب طرح آمارگیری سال ۱۳۸۴، هزینه خانوار مرکز آمار ایران که بطور سالانه در سطح کشور جمع‌آوری می‌شود، استفاده شد. سیستم معادلات تقاضا بر اساس روش رگرسیون‌های به ظاهر نامرتبط (SUR)^۱ و با استفاده از نرم‌افزار Eviews 5 برآورد گردید. در این تحقیق گروه‌های مواد خوراکی شامل گروه نان و غلات، میوه و سبزی، شیر و لبنیات، انواع گوشت، روغن و چربی، خشکبار، چای و قند، ادویه جات و انواع نوشیدنیها می‌باشد. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که هرچه به سمت دهک های درآمدی بالا پیش می‌رویم، شاهد افزایش بسیار ملایمی در پارامترهای توزیع درآمد برای دهک‌های مختلف درآمدی خانوارهای روستایی و شهری هستیم و در دهک‌های بالای درآمدی بخصوص در دهک دهم درآمدی خانوارهای شهری، شاخص نابرابری درآمد مقدار بالایی به گرفته که این مسئله نشان می‌دهد که درآمد به نسبت نامتعادل تری در دهک‌های بالای درآمدی تقسیم شده است. با استناد به نتایج حاصل از ارزیابی کشش‌ها می‌توان گفت، که برخلاف آنچه انتظار می‌رود در میان اغلب دهک‌ها درآمدی خانوارهای روستایی و شهری، نان و غلات کشش پذیر می‌باشد. با توجه به اینکه در حال حاضر میزان ضایعات در این گروه بالا می‌باشد لذا ممکن است این کشش پذیری به دلیل امکان کاهش مصرف از طریق کاهش ضایعات باشد. همچنین مقدار عددی کشش مخارج در میان دهک‌های درآمدی بالاتر، در مقایسه با دهک‌های درآمدی پایین تر کوچکتر است.

---

^۱-Seemingly unrelated regression

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول - مقدمه
۲	۱-۱- طرح مسئله
۴	۲-۱- اهمیت مطالعه
۵	۳-۱- فرضیات تحقیق
۵	۴-۱- اهداف تحقیق
۷	فصل دوم - مروری بر تحقیقات انجام شده
۸	۲- مروری بر تحقیقات انجام شده
۸	۱-۲- مروری بر مطالعات خارجی انجام شده
۱۲	۲-۲- مروری بر مطالعات داخلی انجام شده
۱۷	فصل سوم- تئوری و روش تحقیق
۱۸	۱-۳- مبانی تئوریک مدل مورد استفاده
۱۹	۱-۳- کیفیت
۲۱	۲-۳- تخمین و تصریح مدل
۲۳	۳-۳- شاخصهای توزیع درآمد
۲۴	۴-۳- تجزیه g, h
۲۶	۴-۳- استخراج انواع کششهای تابع تقاضای تقریباً ایده آل درجه ۲ به تفکیک خرد و کلان:
۲۶	۱-۴-۳- کششهای مخارج

۲۶	۳-۴-۲- کششهای قیمتی
	فصل چهارم
۲۸	۴- نتایج و بحث
۲۹	۴-۱- ویژگیهای نمونه مورد بررسی
۳۵	۴-۲- الگوی مصرفی مصرف کنندگان
۳۶	۴-۲-۱- پارامترهای توزیع درآمد
۳۸	۴-۲-۲- برآورد انواع کششهای تابع تقاضای تقریباً ایده آل - درجه دو به تفکیک خرد و کلان
۳۸	۴-۲-۲-۱- کششهای مخارج کالاهاى مورد بررسی در جامعه شهری و روستایی
۴۲	۴-۲-۲-۲- کششهای قیمتی کالاهاى مورد بررسی در جامعه شهری و روستایی
۷۰	فصل پنجم- نتیجه گیری و پیشنهادات
۷۱	۵-۱- نتیجه گیری
۷۳	۵-۲- پیشنهادات
۷۴	فهرست منابع
۷۷	پیوست

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۳۰	جدول (۱): متوسط بعد خانوار و مخارج سرانه دهک‌های مختلف درآمدی مصرف‌کنندگان روستایی و شهری
۳۲	جدول (۲): میانگین مقدار و سهم مخارج نه گروه مواد خوراکی مورد مطالعه در مناطق روستایی (درصد)
۳۳	جدول (۳): میانگین مقدار و سهم مخارج نه گروه مواد خوراکی مورد مطالعه در مناطق شهری (درصد)
۳۶	جدول (۴): پارامترهای توزیع درآمد برای دهک‌های مختلف درآمدی خانوارهای شهری و روستای
۴۰	جدول (۵): ضرایب کشش‌های مخارجی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۴۱	جدول (۶): ضرایب کشش‌های مخارجی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک‌های درآمدی مناطق شهری
۴۴	جدول (۷): ضرایب کشش‌های خود قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۴۵	جدول (۸): ضرایب کشش‌های خود قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک‌های درآمدی مناطق شهری
۴۹	جدول (۹): ضرایب کشش‌های متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه ادویه جات در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۵۰	جدول (۱۰): ضرایب کشش‌های متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه میوه و سبزی در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۵۱	جدول (۱۱): ضرایب کشش‌های متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه نان و غلات در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۵۲	جدول (۱۲): ضرایب کشش‌های متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه خشکبار در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۵۳	جدول (۱۳): ضرایب کشش‌های متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه انواع گوشت در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۵۴	جدول (۱۴): ضرایب کشش‌های متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه شیر و لبنیات در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۵۵	جدول (۱۵): ضرایب کشش‌های متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه نوشیدنیها در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی
۵۶	جدول (۱۶): ضرایب کشش‌های متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه روغن و چربی در دهک‌های درآمدی مناطق روستایی

- ۵۷ جدول (۱۷): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه چای و قند در دهکهای درآمدی مناطق روستایی
- ۶۱ جدول (۱۸): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه ادویه جات در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۶۲ جدول (۱۹): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه میوه و سبزی در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۶۳ جدول (۲۰): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه نان و غلات در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۶۴ جدول (۲۱): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه خشکبار در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۶۵ جدول (۲۲): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه انواع گوشت در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۶۶ جدول (۲۳): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه شیر و لبنیات در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۶۷ جدول (۲۴): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه نوشیدنیها در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۶۸ جدول (۲۵): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه روغن و چربی در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۶۹ جدول (۲۶): ضرایب کشتشهای متقاطع قیمتی خرد و کلان گروه چای و قند در دهکهای درآمدی مناطق شهری
- ۷۷ جدول پیوست ۱- ضرایب کشتشهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک اول درآمدی مناطق روستایی
- ۷۸ جدول پیوست ۲- ضرایب کشتشهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک دوم درآمدی مناطق روستایی
- ۷۹ جدول پیوست ۳- ضرایب کشتشهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک سوم درآمدی مناطق روستایی

۸۰. جدول پیوست ۴- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک چهارم درآمدی مناطق روستایی
۸۱. جدول پیوست ۵- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک پنجم درآمدی مناطق روستایی
۸۲. جدول پیوست ۶- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک ششم درآمدی مناطق روستایی
۸۳. جدول پیوست ۷- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک هفتم درآمدی مناطق روستایی
۸۴. جدول پیوست ۸- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک هشتم درآمدی مناطق روستایی
۸۵. جدول پیوست ۹- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک نهم درآمدی مناطق روستایی
۸۶. جدول پیوست ۱۰- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک دهم درآمدی مناطق روستایی
۸۷. جدول پیوست ۱۱- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک اول درآمدی مناطق شهری
۸۸. جدول پیوست ۱۲- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک دوم درآمدی مناطق شهری
۸۹. جدول پیوست ۱۳- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک سوم درآمدی مناطق شهری
۹۰. جدول پیوست ۱۴- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک چهارم درآمدی مناطق شهری
۹۱. جدول پیوست ۱۵- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک پنجم درآمدی مناطق شهری
۹۲. جدول پیوست ۱۶- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک ششم درآمدی مناطق شهری

جدول پیوست ۱۷- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک هفتم درآمدی مناطق
شهری ۹۳

جدول پیوست ۱۸- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک هشتم درآمدی مناطق
شهری ۹۴

جدول پیوست ۱۹- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک نهم درآمدی مناطق
شهری ۹۵

جدول پیوست ۲۰- ضرایب کششهای قیمتی خرد و کلان کالاهای مورد مطالعه در دهک دهم درآمدی مناطق
شهری ۹۶

فصل اول

مقدمه

۱-۱- طرح مسئله

با توجه به رشد جمعیت و افزایش تقاضا برای فرآورده‌های غذایی، تخمین توابع تقاضا و بررسی عوامل مؤثر بر تقاضای مواد غذایی از اهمیت خاصی برخوردار است (اسفندیاری ۱۳۷۵). بررسی رفتار مصرف‌کنندگان یکی از مباحث قابل توجه در اقتصاد است. از دید نظریه تقاضا، مصرف‌کنندگان در صورتی اقتصادی عمل می‌کنند که یا با بودجه معینی بالاترین مطلوبیت یعنی حداکثر رضایت مندی از مصرف کالاها را به دست آورند و یا برای دستیابی به میزان مشخصی از رضایتمندی کمترین بودجه را برای کالاها منظور کنند (بخشوده ۱۳۷۵).

همانطور که در بالا ذکر شد تخمین توابع تقاضا و بررسی عوامل مؤثر بر تقاضای مواد خوراکی و غیر خوراکی بسیار پراهمیت است به همین دلیل در تحقیق حاضر تقاضای انواع مواد خوراکی در جامعه شهری و روستایی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد. جهت این تحقیق قیمت و سهم بودجه تخصیصی خانوار به هر یک از کالاهای مورد بررسی به کار گرفته می‌شود و از ترجیحات آشکار شده مصرف‌کنندگان استفاده می‌شود.

مطالعاتی که از ماهیت کلان اقتصادی برخوردار بودند، کوشیده‌اند تا در کنار نحوه تأثیرپذیری گروه مصرف‌کنندگان، گروه‌های تولیدکنندگان و مالیات‌دهندگان را نیز مورد بررسی قرار دهند. یکی از هدفهای مهم در هر جامعه، برقراری عدالت اقتصادی است که بعد مهمی از آن راعدالت در زمینه توزیع درآمد تشکیل می‌دهد.

همان‌طور که گفته شد، توزیع درآمد روی متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و غیره نیز تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال، توزیع درآمد بر تقاضای کالاهای مختلف و در نتیجه بر کل فرآیند تولید در جامعه تأثیر می‌گذارد، همچنین رشد اقتصادی (هدف مهم دیگر هر جامعه) را از جهات گوناگون تحت تأثیر قرار می‌دهد.

این موضوع بدیهی است که هدفهای جامعه متنوع بوده و محدود به عدالت در زمینه توزیع درآمد به هر صورتی که تعریف شود نیست. از جمله این هدفها می‌توان به کارایی، رشد و آزادی اقتصادی و سیاسی اشاره کرد. در ضمن نکته مهمی که باید به آن توجه داشت این است که هدفهای پیش‌گفته، در هر زمینه لزوماً رقیب هم نیستند و در موارد زیادی و در دامنه نسبتاً وسیعی می‌توانند مکمل یکدیگر باشند. برای مثال سرمایه‌گذاری در آموزش، همزمان می‌تواند به رشد اقتصادی کمک کند و باعث کاهش شدت نابرابری توزیع درآمد شود. همین موضوع در مورد کاهش پیامدهای منفی ناشی از انحصار، که می‌تواند همزمان وضعیت کارایی و توزیع را اصلاح کند، صادق است. ولی حتی در مواردی که این

هدفها در رقابت با یکدیگر قرار دارند موضوع انتخاب یک هدف و نادیده گرفتن هدف دیگر در میان نیست بلکه باید مطالعه شود که هزینه نزدیک شدن به یک هدف بر حسب دور شدن از هدف دیگر چه مقدار است. همچنین باید به این حقیقت توجه داشت که کارایی و عدالت به هم نیاز دارند. عدالت نیاز به منطقی براساس کارایی دارد و کارایی نیز نیاز به محتوایی بشردوستانه براساس عدالت دارد.

هر یک از مناطق روستایی و شهری ایران بخش مهمی از جمعیت ایران را در بر دارد. به همین جهت چگونگی توزیع درآمد بین این مناطق و تغییرات آن تا حدود زیادی وضعیت توزیع درآمد را مشخص می کند ضمن اینکه پیامدهای مهمی از نظر عدالت و کارایی دارد. یکی از پیامدهای این توزیع، تأثیر بر توزیع جغرافیایی جمعیت در نتیجه رشد بی رویه بعضی از شهرهاست که این مورد به نوبه خود مسائل گوناگونی همچون تأثیر بر محیط زیست و کیفیت زندگی، استفاده بهینه نکردن از امکانات طبیعی و انسانی و کاهش کارایی کلی اقتصاد کشور رادر پی دارد.

برنامه‌های میان‌مدت (برنامه پنج ساله توسعه) و برنامه‌های کوتاه‌مدت (بودجه) کشور با هدف افزایش رشد اقتصادی و در نتیجه دستیابی به سطح بالاتری از رفاه طراحی و اجرا می‌شوند. توزیع مناسب و عادلانه درآمد در کشور یکی از شاخص‌ترین علائم موفقیت دولت در اصلاح ساختار درآمدی جامعه و در نتیجه افزایش امنیت غذایی و رفاه عمومی مردم می‌باشد. این برنامه‌های میان‌مدت و کوتاه‌مدت بر مبنای استراتژی‌های گوناگون اقتصادی طراحی شده و به اجرا درمی‌آیند. هر استراتژی رشد و توسعه اقتصادی اثرات درآمدی خاص خود را دارد که باید به صورت کامل در هنگام طراحی برنامه سنجیده شده و راهکارهای مناسبی برای مواجهه با نتایج آن طراحی کرد.

توزیع درآمد دست کم به دو دلیل از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است: نخست بعد مهمی از عدالت را تشکیل می‌دهد. دوم روی متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و غیره تأثیر و در بسیاری موارد تأثیر مهم می‌گذارد. به عنوان مثال، توزیع درآمد بر تقاضا برای کالاهای مختلف از جمله مواد خوراکی و در نتیجه بر کل فرایند تولید در جامعه تأثیر می‌گذارد.

از آنجا که میزان رفاه اجتماعی خانواده‌ها به میزان درآمد آنها نیز بستگی دارد و توزیع مناسب درآمد باعث افزایش سطح رفاه اجتماعی در کل جامعه و برای اکثریت خانواده‌ها می‌شود، لذا توزیع عادلانه درآمد یکی از اهداف مهم برنامه‌های توسعه کشورها به شمار می‌آید. از طرفی افزایش نابرابری در یک جامعه، علاوه بر کاهش بهره‌وری نیروی کار، موجب کاهش تقاضای محصولات داخلی و کاهش اعتماد مردم به مسئولان اقتصادی نیز می‌شود، ضمن اینکه افزایش نابرابری از جمله عوامل اصلی نا آرامیها در اکثر کشورها بوده است.

شناخت وضعیت تغذیه‌ای خانوارها ابزار مناسبی برای تشخیص میزان دسترسی آنها به مواد غذایی است. همچنین با شناخت وضعیت تغذیه‌ای خانوارها می‌توان تعیین نمود خانوارهای ایرانی به ویژه گروههای کم درآمد تا چه حد توانسته‌اند نیازهای غذایی خود را برطرف نمایند. این ملاک برای ارزیابی آن دسته از سیاست‌ها حمایتی که با هدف تأمین امنیت غذایی در جامعه طراحی و اعمال شده‌اند، مناسب خواهد بود.

بر این اساس لازم است ضمن شناخت رفتار مصرف‌کنندگان خانوارهای شهری و روستایی نحوه واکنش آنها در مقابل تغییرات قیمت و همچنین توزیع درآمد مورد بررسی قرار گیرد. بدین معنی که باید ابتدا به کمک تخمین تابع تقاضای مصرف‌کنندگان در جامعه شهری و روستایی ایران، کشش‌های قیمتی کالاها را محاسبه و به تفسیر رفتار آنها پردازیم. و در نهایت به مقایسه توزیع درآمد در بین دهکهای مختلف درآمدی در جامعه شهری و روستایی پردازیم.

در این راستا به نظر می‌رسد برآورد تابع تقاضا و بررسی عوامل مؤثر بر تقاضا می‌تواند برای حرکت در جهت صحیح متمر ثمر باشد (اسفندیاری ۱۳۷۵). برآورد تقاضا برای کالاهای مختلفی که مورد استفاده مردم قرار می‌گیرد، در شناخت ارجحیتهای مصرفی (رجحان مصرف‌کننده) تعیین سیاستها و خط مشی‌های مربوط به مصرف، پیش‌بینی نیازهای مصرفی آینده و بالاخره امر برنامه‌ریزی از اهمیت ویژه برخوردار است.

۱-۲- اهمیت مطالعه

جای تردید نیست که برنامه‌ریزی در عرصه‌های گوناگون زندگی از جمله مسائل اقتصادی و معیشتی مردم اهمیتی ویژه دارد. بدین جهت تحقیقات در رفتار و الگوی مصرف در جامعه می‌تواند کمک مؤثری به دقت هرچه بیشتر برنامه داشته باشد.

بررسی‌های صورت گرفته بیانگر این امر هستند که تاکنون پژوهش مشخصی برای بررسی ماهیت مصرف و توزیع درآمد در ایران صورت نگرفته است. فقدان مبانی نظری و بررسی‌های کارشناسانه در باب توزیع درآمد در ایران، باعث کمرنگ شدن این متغیر اساسی در روند توسعه، در بین برنامه‌ریزان و متخصصین کشور شده است. علاوه بر این به دلیل نامشخص بودن ساختار توزیع ثروت و درآمد و تغییرات دوره‌ای آن تحت سیاست‌ها، قوانین و شرایط اقتصادی کشور، امکان اعمال هرگونه کنترل را در باب تصحیح ساختار و هدایت آن به سمت مطلوب، از دولت سلب شده است و در عمل کنترل این ساختار، که یکی از ابزارهای مهم حکومتی برای هدف‌گذاری و پیشرفت می‌باشد، در اختیار بخش قانونگذاری و اجرایی کشور قرار نگرفته است و در عمل به گسترش نابرابری منجر شده است.

در تنظیم برنامه برای بخش کشاورزی پیش‌بینی مصرف و تولید بخش با هدف پیدا کردن شکاف بین عرضه و تقاضا برای محصولات اساسی دارای اهمیت فراوان است و از ابعاد مختلف و در زمانهای مختلف چنین مطالعاتی که ما را در شناخت وضع موجود کمک در رسیدن به وضع مطلوب راهنمایی کند ضروری به نظر می‌رسد (اسفندیاری ۱۳۷۵) به همین دلیل مطالعات گوناگونی در سطح جهان و از

جمله ایران در رابطه با تخمین تقاضا برای محصولات مختلف کشاورزی انجام شده است که با توجه به دیدگاههای تئوریک و اهداف مختلف از متدهای تحقیقاتی گوناگونی در این زمینه مدد گرفته‌اند. نگاهی اجمالی به مطالعات مربوط الگوی رفتار مصرف‌کنندگان، ظهور چالش روش‌شناسی را در این حوزه تبیین می‌کند. بدین ترتیب که با ارائه الگوی سیستم معادلات تقاضای تقریباً ایده‌آل (AIDS)¹ توسط دیتون و مولبائر، در بررسی رفتار مصرف‌کنندگان نیز تحولی ایجاد شد. دیتون و مولبائر (۱۹۸۰) برای اولین بار با استفاده از الگوی AIDS به مطالعه تقاضای هشت گروه از مواد غذایی در بریتانیا پرداختند.

روش مورد استفاده در این مدل روشی است جمع‌ناپذیر، سازگار با نیازهای تئوری تقاضا و یک انتخاب مناسب برای تخمین تقاضای غذا، دیتون و مولبائر (۱۹۸۰)، و در مجموع یافته‌های این تحقیق قادر است پاره‌ای از نیازهای تجزیه و تحلیل سیاستها بر روی مواد مختلف را به دست دهد.

۱-۳- فرضیات تحقیق

- ۱- کالاهای نه گانه خوراکی دوخانی در میان تمامی دهک های درآمدی خانوارهای مورد مطالعه اهمیت بالایی دارند.
- ۲- در میان شاخصهای توزیع درآمد بین دهک های درآمدی خانوارهای مورد مطالعه اختلاف بالایی وجود دارد.
- ۳- بین الگوی مصرف خانوارهای شهری و روستایی تفاوت هایی وجود دارد.
- ۴- حساسیت مصرف در دهک های مختلف در مقابل تغییرات قیمت و مخارج بالا است.

۱-۴- اهداف مطالعه

هدف عمده این مطالعه مطالعه تقاضای انواع مواد خوراکی در بین دهکهای مختلف درآمدی خانوارها در جوامع شهری و روستایی ایران، معرفی سیستم تابع تقاضای تقریباً ایده‌آل درجه دوم (Q-AIDS) و بررسی خواص کلی آن و در پایان مقایسه وضعیت توزیع درآمد در بین دهکهای مختلف درآمدی خانوارها در جوامع شهری و روستایی ایران می باشد. مناطق شهری و روستایی در ایران همانند سایر کشورهای در حال توسعه از نظر عواملی همچون هزینه زندگی، اندازه خانوار، میزان نوع دوستی و صرفه

¹ Almost Ideal Demand System

جویی ناشی از مقیاس، متفاوت هستند. بنابراین علاوه بر بررسی توزیع درآمد کل جمعیت، لازم است توزیع درآمد مناطق شهری و روستایی نیز بطور جداگانه مطالعه شود.
- اهداف اختصاصی این مطالعه عبارتند از :

- ۱- بررسی الگوی مصرف انواع مواد خوراکی در جوامع شهری و روستایی ایران.
- ۲- مطالعه تقاضای انواع مواد خوراکی در جوامع شهری و روستایی ایران با استفاده از مدل «سیستم تقاضای تقریباً ایده‌آل-درجه ۲» (Q-AIDS)^۱ و انواع حساسیت‌های قیمتی و درآمدی این مواد.
- ۳- بررسی شاخص توزیع درآمد در بین دهک‌های مختلف درآمدی خانوارها در جوامع شهری و روستایی ایران.
- ۴- مقایسه وضعیت توزیع درآمد در بین دهک‌های مختلف درآمدی خانوارها در جوامع شهری و روستایی ایران.

---

^۱Quadratic Almost Ideal Demand System

فصل دوم

مروری بر تحقیقات انجام شده

۲- مروری بر تحقیقات انجام شده

۲-۱- مروری بر مطالعات خارجی انجام شده

در زمینه بررسی رفتار مصرف کننده مطالعات متعددی وجود دارد، اما آنچه در بررسی اجمالی این مطالعات بیشتر اهمیت می یابد وجود تحولات در روش شناسی و پیشرفت در زمینه به کارگیری توابع تقاضا به عنوان ابزار مهم مطالعه رفتار مصرف کنندگان است. این تحولات در دو دهه اخیر و بویژه پس از ارائه سیستم تقاضای تقریباً ایده آل از سوی دیتون و مولبائر^۱ به اوج خود رسید. دیتون و مولبائر (۱۹۸۰)، برای اولین بار با استفاده از الگوی AIDS به مطالعه هشت گروه از مواد غذایی در بریتانیا پرداختند. هشت گروه عبارت بودند از غذا، لباس، مسکن، سوخت، نوشیدنیها و تنباکو، حمل و نقل، سایر کالاها و خدمات. در این مطالعه داده‌های سالانه دوره ۱۹۷۴-۱۹۵۴ مورد استفاده قرار گرفت. بر اساس نتایج بدست آمده برای کشش‌های قیمتی مختلف تنها گروه حمل و نقل نسبت به قیمت دارای حساسیت قابل ملاحظه بوده است. (همان منابع).

بالکامب، دیویدف و موریسون (۱۹۹۹)^۲، با استفاده از مدل AIDS به بررسی رفتار مصرف کنندگان بلغارستان در مصرف مواد غذایی پرداختند. در این مطالعه از رهیافت بی‌زین استفاده شد که در آن فاصله اطمینان هر یک از پارامترها بصورت محدودیت‌های خطی مشخص وارد فرآیند تخمین می‌شود. علاوه بر این محدودیت‌هایی همچون همگنی و تقارن و مقادیر مطلوب کشش‌ها نیز بر مدل تحمیل شد. اقلام مورد مطالعه عبارت بودند از گروه‌های نان، شیر، پنیر، گوشت و تمامی سایر مواد غذایی. داده‌های مورد استفاده در این بررسی شامل مخارج کل هر یک از خانوارها و مخارج اختصاص یافته به هر یک از کالاها طی فصل‌های ۱۹۹۶-۱۹۹۱ بود که از طرح نطرسنجی بودجه خانوار مؤسسه آمارهای ملی بلغارستان از میان حدود ۲۵۰۰ خانوار بدست آمد. نتایج بدست آمده نشان داد که استفاده از نتایج قبلی در اعمال محدودیت‌ها از نقطه نظر تئوریک رضایت بخش بوده است. کشش‌های مخارج اقلام مذکور در حد بالایی قرار داشته است که حاکی از ترجیح صرف درآمد بر روی مواد غذایی از سوی افراد کم درآمد است.

عبدولائی، جین و شارما (۱۹۹۹)^۳، با استفاده از مدل AIDS به مطالعه تقاضای مواد غذایی در هند پرداختند. اطلاعات مورد نیاز در این مطالعه از طریق انجام نمونه‌گیری

^۱-Deaton & Muellbauer

^۲-Balkamb, Dayvidof & Morison

^۳-Abdolaee, Jeen & Sharma